

többszektorúság, „szerteágazóság” itt nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket ha ilyenek egyáltalán voltak). Valószínűnek látszik, hogy ezen a területen (a postához, az államvasúthoz stb.) hasonlóan az egységesség, az integritás, a vertikális és horizontális „egycsatornáság”, illetve homogenitás hozná meg a legkedvezőbb eredményt.

Az erdészet és a természetvédelem céljainak és eszközeinek rövid felvázolása után döntse el az olvasó, hogy hol vannak e két „ágazat” között érzékenységek és érdekütközések.

Előtte azonban felhívom a figyelmet arra, hogy ha a stratégiai célok világosak, egyértelműek, akkor a személyi, szervezeti, anyagi problémákkal küzdő időszakokban is előre lehet lépni, ha lassabban is. Megfordítva már nehezebb a helyzet, mivel a legkedvezőbb pénzügyi, szervezeti és személyi feltételek sem adnak biztosítékot az előrelépésre ott, ahol a cél nincs kitűzve, azt az érdekeltek nem ismerik, vagy különböző módon értelmezik.

Erdőgazdálkodás és természetvédelem a Bükkben

A biológiai alapokra helyezett, az adott területen a növedéket bővítetten újratermelő erdőgazdálkodás általában kielégíti a természetvédelem igényeit. Ennek feltétele a ma rendkívül sokrétű szemlélet és érdek kellő összehangolása, a gazdasági rövidlátás felváltása az állampolgári célokat igazán szolgáló hosszú távú gondolkodással és érdekérvényesüléssel.

A Bükki Nemzeti Park — hazánk egyetlen hegyvidéki, erdős nemzeti parkja — területének (39 000 ha) 95%-át összefüggő erdőségek borítják. A termőhelyi viszonyok az erdőtenyészet számára általában kedvezőek, ezért a Bükk az utóbbi néhány évezredben egyet jelentett a végeláthatatlan erdőségekkel, ahol a gyér lakosság csak erdőirtás útján juthatott földterületekhez. A keleti-Bükk (Diósgyőrtől Jávorkútig, ill. a Nagymező széléig) 1514-től koronauradalom, míg a hegység nyugati része egyházi birtok, ill. a Keglevichek, Palavichinyek, Coburgok révén magánkézben volt.

A Bükk erdei a XVIII. sz. közepéig a főúri tulajdonosok és zálogbirtokosok vadász-szenvedélyét, a települések állatállományának legeltetését, makkoltatását, az erdei méhészkedést, gyógynövények, erdei gyümölcsök gyűjtését szolgálták. A legnagyobb értéket — a fát — csak kis mértékben hasznosította a lakosság.

A XVIII. századbeli iparosítás, *Fazola Henrik* vaskohója, a gombamódra szaporodó üveghuták, az ipari forradalom faanyagigénye azonban hatalmas mértékű fakitermelést, a mezőgazdasági tevékenység pedig az erdőterületek folytonos csökkentését eredményezte.

A nemzeti park területének keleti részén a Borsodi, a nyugatin pedig a Mátrai Erdő- és Fafeldolgozó Gazdaság folytat erdőgazdálkodói tevékenységet. Együttes fakitermelési lehetőségük (a BNP területén) az 1980-as aktualizálatlan üzemtervek adatai szerint évi 162 ezer m³. Ez olyan jelentős értéket (cca. 250 mill. Ft) képvisel, amiről sem a népgazdaság, sem pedig a Bükkben gazdálkodó erdőgazdaságok nem mondhatnak le. Tevékenységük ezért a termelés, a környezet- és természetvédelem, az idegenforgalom, stb. ellentmondásainak állandó ütközésében áll. A legfontosabb pólusok:

- az erdőállományok tulajdonviszonyával örökölt, s azzal szoros összefüggésben álló kedvezőtlen korosztály megoszlás;
- az éves nyereséget célzó gazdálkodás kötelezettsége;

- az ágazat népgazdaságon belüli szabályozó rendszere;
- a gazdálkodás körülményeinek (terep, domborzat, munkaerőhelyzet, stb.) kedvezőtlen volta;
- az erdőgazdálkodás vállalati, üzemi nagyságrendjei, belső irányítási mechanizmusának adott színvonala;
- az erdő védelmi, üdülési-pihenési feladatával szemben egyre növekvő társadalmi igények.

Az első céltudatos fakitermelések a XVIII. sz.-ban kezdődtek. Ekkor elkezdett a jávorkúti rét, a Nagymező, és a kisebb-nagyobb irtásrétek egész sora. A közel egyidőben tarravágott nagy területek évszázadokra előre rányomták bélyegüket a bükki erdőgazdálkodásra. A koronaauradalom területére már 1818-ban elkészült az első üzemterv, amely kezdetleges még ugyan, de képes volt elejét venni az ötszörös erdőpusztításnak. A nyugati-Bükkben, ahol az erdők tulajdonosai elsősorban vadaskertet láttak az erdőrengetegben, a század utolsó éveiben készítették első ízben üzemtervet.

A valamikori tarvágások után több-kevesebb sikerrel felújított faállományok közel egyidőben — az 1960–70-es évekre — váltak vágásérettekké: százhektáros összefüggő fiatalosok példázzák ezt most a fennsíkon. Egyszeriben felborultak itt a korosztályviszonyok, s a hatalmas, évszázados biztonságot sugárzó erdőrengeteg helyén most nagy kiterjedésű felújítások rónak egyre nagyobb terheket a gazdálkodóra.

0—10 év	5,12 ³ / ₀	61—70 év	8,64 ⁰ / ₀
11—20 év	8,56 ⁰ / ₀	71—80 év	11,20 ⁰ / ₀
21—30 év	8,30 ³ / ₀	81—90 év	8,66 ⁰ / ₀
31—40 év	12,27 ⁰ / ₀	91—100 év	4,20 ⁰ / ₀
41—50 év	8,73 ³ / ₀	101—110 év	4,45 ⁰ / ₀
51—60 év	10,78 ⁰ / ₀	111—120 év	2,51 ³ / ₀
		120 év felett	6,58 ³ / ₀

Fafajok megoszlása a BNP területén: T 18³/₀; Cs 5⁰/₀; B 47⁰/₀; Gy 13⁰/₀; Ekem 7⁰/₀; Elágy 1⁰/₀; F 9³/₀.

A Bükk az ország legmagasabbra kiemelkedő karsztos tönkhegysége; félhomályba burkolózó szurdokvölgyei, merészen a magasba törő kővei révén mennyi gondot okozva a térség erdőgazdálkodóinak. A nehéz terepviszonyokhoz, a gépesítés nehézségeihez járul Észak-Magyarország ipartelepeinek és szénbányáinak munkaerőelszívó hatása. Pedig a Bükkben dolgozó erdőgazdaságokat ugyanazok a szabályozók segítik, vagy fékezik, mint az egyéb területek erdőgazdaságait. A leányvölgyi tölgyesek lassan immár 30 éves, kulisszás felújítóvágása nem sok sikert hozott az erdész szakembereknek. Jelenleg az úgy-ahogy hozzáférhető vágásérett erdőrészetek száma nemcsak csökken, de lassan el is fogy. Pedig tapasztalati tény, hogy egy erdőgazdaság pénzügyi stabilitása csak addig biztosított, amíg a fahasználati volumenének legalább 60³/₀-át a véghasználat teszi ki.

Az erdőgazdálkodás szervezeti és funkcióbeli felépítése rendkívül sajátos. Régi tapasztalat, hogy a népgazdaság bármely ágazatának nyereségét megemeli az a tény, hogy az általa termelt nyersanyagot ő maga dolgozza fel késztermékké. Sajnos az erdőgazdálkodás — egyetlen kivételtől eltekintve (NYFK) nem mindig élvezi ennek előnyét. Tevékenysége a szaporítóanyag megtermelésétől, annak elvetésén, elültetésén, a faanyag megtermelésén át az elsődleges erdei, s a fűrészipari termékek legyártásáig terjed, nem készít azonban pl. forgácslapot, hogy piacképes szekrényt állíthasson össze belőle, a nyereség

java részéről tehát le kell mondania. Ezek után nem csodálkozhatunk azon, hogy vállalkozó képessége alig van, és tőkeerő híján minimális az esélye egy-egy nagyobb méretű beruházásnak.

Mindezen gondokat súlyosbítja, hogy az erdőgazdálkodás eredménycentrikus szabályozó rendszerbe van besorolva — tegyük mindjárt hozzá: hátrányára! Hátrányára, mert a természet, a bükkösök, tölgyesek rendkívül szórványos makktermése nincs tekintettel a szabályozókra. A szűklátókörű, rövidtávú érdekek érvényesülését fel kellene váltania a hosszú távú gondolkodásnak és gazdálkodásnak.

Az erdőgazdálkodás hosszú távú érdekei és a természetvédelem összehangolhatók. Amennyiben az erdőgazdálkodás biológiai alapokra helyezett, természet szerű gazdálkodást folytat, úgy eleget tesz egyben a természetvédelem követelményeinek is. Nem nehéz ezen túlmenően belátni azt is, hogy a Nemzeti Park feladatait az erdő- és vadgazdálkodás, a vízművek, a kőbányászat és egyéb termelő tevékenységek alapvető érdekeivel össze kell hangolni.

A természetvédelem nem lehet öncélú. S ha lehet is bizonyos ellentmondás a védelem és a gazdálkodás között, azt igyekeznünk kell közös szándékkal feloldani. Az erdőről és vadgazdálkodásról szóló 73/1981. MT. sz. rendelet 31. §-ának (2) bekezdése az erdőgazdálkodással kapcsolatos szakmai — véderdőkben a védelem érdekében szükséges — feladatokat az erdőgazdasági üzemtervekben rendeli meghatározni. Az üzemtervezési munkáknak, ill. ezen munkákban való közreműködésünknek ezért a nemzeti park egészén rendkívülien nagy jelentősége van, amit a MÉM és az OKTH vezetőinek 1981. aug. 5-i közös helyszíni bejárása is megerősített. Meg kell találnunk továbbá a gazdálkodás és természetvédelem, az eredménycentrikus termelőtevékenység, és a biológia; az ökonómia és ökológia összhangját.

Fel kell használnunk a tudományt, meg kell nyernünk az erdőgazdálkodás, ill. a természetvédelem ügyének a botanikusokat, és az ökológusokat, hogy a kutatási eredményeiket a közös cél érdekében állíthassuk. Ezért vettük fel tudományos kutatóprogramunkba a BNP területén folyó erdőgazdálkodás ökológiai és ökonómiai összefüggéseinek kutatását, s ezzel az EFE-t bíztuk meg. E kutatási program célja: tudományosan alátámasztani az ellentmondások feloldhatóságát; kidolgozni az egyes biológiai értékek megkövetelte erdőgazdálkodási módszereket, végül kezelési utasítást adni a nemzeti park fokozottan védett területeinek erdőrészeire.

A nemzeti park területén nagyobb súllyal rendelkező erdészetek új üzemterveinek készítése 1984-ben kezdődik. Az elmúlt évek botanikai, zoológiai feltáró tevékenysége alapján elkészítettük és az üzemtervezőknek átadjuk az egyes erdőrészek természeti értékeinek leltárát. Ezzel az erdőterületeknek természeti értékük szerinti üzemtervezését kívánjuk elősegíteni. Törekvéseinket magukévá tették az erdőrendezési iroda dolgozói és az erdőgazdálkodók is. Így válik lehetővé, hogy az erdőrészeteket tipológiai alapokon alakítsuk ki, és ennek eredményeként a Bükkben található, az eddigieknél nagyobb figyelmet érdemlő bokorerdőket, sziklai bükkösöket, szurdokerdőket, hárs-kőris törmelékerdőket, és mindazon erdőket, melyekben a természetközeli, önreprodukáló állapot fenntartása a cél, a véghasználat, ill. a fatermelés alól mentesíteni lehet. Ez egyaránt érdeke a gazdálkodónak és a természetvédelemnek.

Gazdasági jelentőséggel bír a Bükk karsztvíz-védelme is, hisz a hegység aktív vízkészletének révén csaknem fél millió ember részére biztosítja a megfelelő minőségű, ezidáig tisztításra még nem szoruló ivóvizet évi 70 millió m³-es mennyiségben. Hozzávetőlegesen 6 Ft/m³ a bükki karsztvíznek, illetve a Bükkön kívüli rétegvízi kutak vizének egységár-különbözete. Ennek megfe-

lelően a bükki karszt ivóvízértéke 420 millió Ft, ami több mint másfélszerese az évente kitermelt faanyagénak. Elsősorban ez az oka, hogy a rendelkezésünkre álló módon tiltani igyekszünk minden fennsíki táborozást, s hogy különös szigorral vonjuk felelősségre a környezetszennyezőket.

Hét éve létezik a Bükki Nemzeti Park. Minden eddigi tapasztalat azt látszik bizonyítani, hogy az ellentmondások következetes tisztázása és feloldása után jól megférhet egymás mellett a gazdálkodás és a természetvédelem.

Dr. Bartucz Ferenc

Rendhagyó tanulmány-ismertetés

Pontosan háromnegyed évszázaddal ezelőtt (1909-ben), majd fél évtizeddel később (1914-ben) jelent meg *Kaán Károlynak*, az erdészet és a természetvédelem kimagasló egyéniségének két alapvető, a hazai természetvédelmi szakirodalomnak immár klasszikusnak minősülő tanulmánya. Az 1909-ben „sok ezer példányban kinyomtatott”, „A természeti emlékek fentartása” című 42 oldalas tanulmány születésével kapcsolatosan írta a szerző: „1908-ban miniszteri megbízást nyertem, hogy egy tanulmányt írjak a természeti emlékek fentartásának kérdéséről, méltatva annak fontosságát, ismertetve a külföld idevonatkozó tevékenységét és részletesen taglalva azokat a föladatokat, amelyek ez irányban az országban megoldásra várnak.”

Bárki, bármilyen összefüggésben is foglalkozik ma a természetvédelemmel, óhatatlanul vissza kell nyúlnia az ősforráshoz, a természetvédelem alapvető rendezőelveit tartalmazó, úttörő Kaán-i műhöz. A négy fejezetből álló 25 (11 magyar és 14 külföldi) irodalmi forrásra épülő „A természeti emlékek fentartása” című tanulmány egyrészt válasz a nyugati országokban megélénkült természetvédelmi akciókra, másrészt summázta mindazt, amit tenni kellene, mert „a védelem és mentés munkája halaszthatatlan!” és nem kevésbé „Kormány-akciónak társadalmi tevékenységgel párosulva kell mielőbb közrehatnia arra, hogy a kultúra és a természet háztartásának éles ellentétei lehetőleg kiegyenlítést nyerjenek.”

A természeti emlék megjelölést Kaán Károly használta először ebben a munkájában. Szerinte a „természeti emlék a föld felületén, vagy annak mélyében a természet bármely világába tartozó minden olyan természeti alkotás, vagy annak bármily változatban és arányokban csoportosult összessége, mely vagy történelmileg becses, vagy tudományosan értékes, esztétikailag kiváló, bármi okból ritka, esetleg látványos, vagy pedig arra hivatott, hogy idővel a természeti emlék becsével bírjon.”

A természeti emlékek védelmének — hangsúlyozta — „1. a történeti vonatkozású természeti emlékekre” kell kiterjednie, továbbá „2. azokra a természeti emlékekre, melyek természettudományi, gazdaságtudományi, esztétikai, vagy egyéb jelentőségük miatt becsesek, s így fentartásuk nemzeti érdekből indokolt.” Mindkettőre számos példát is említett.

Leszögezte, hogy természeti emlékek „törvényes védelméhez csak akkor tehetünk majd konkrét javaslatokat, ha természeti emlékeink egységesen összeítve és osztályozva lesznek.” Végül 11 pontban összefoglalta „azt, amit egy törvényalkotás tervezeténél leginkább figyelembe veendőnek tart”. Kaán Károly tanulmánya mindvégig izgalmas olvasmány ma is. Több, ma már védelem alatt álló természeti emlékekkel találkozunk a könyvecske lapjain. A feltáró, a Folytatás a 249. oldalon.